

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Бердянський державний педагогічний університет
Інститут славістики Польської Академії наук (Польща)

НАУКОВІ ЗАПИСКИ **БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО** **ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія: Філологічні науки

Випуск XVI

Мелітополь
2018

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Астаф'єв О. Г. – доктор філологічних наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Зимомря І. М. – доктор філологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка)

*Друкується за рішенням вченої ради
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 2 від 04.10.2018)*

**Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України
збірник включений до Переліку наукових фахових видань України
(наказ МОН України від 6 листопада 2014 р. № 1279)**

Редакційна колегія:

Анісімова Н. П. – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ);
Богдан В. В. – кандидат філологічних наук, доцент (Бердянськ); **Джелъова А. С.** – доктор філології, головний асистент доктора (Пловдив, Болгарія); **Загороднова В. Ф.** – доктор педагогічних наук, професор (Бердянськ); **Зарва В. А.** – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ), **головний редактор**; **Карабович Т.** – доктор гуманітарних наук, доцент (Люблін, Польща); **Колінько О. П.** – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ); **Красовська Г.** – доктор габілітований гуманітарних наук, професор (Варшава, Польща); **Леміш Н. Є.** – доктор філологічних наук, доцент (Київ); **Новик О. П.** – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ); **Сердюк А. М.** – кандидат філологічних наук, доцент (Бердянськ); **Сухомлинов О. М.** – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ); **Філоненко С. О.** – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ), **відповідальний секретар**; **Харлан О. Д.** – доктор філологічних наук, професор (Бердянськ), **заступник головного редактора**; **Христіанінова Р. О.** – доктор філологічних наук, професор (Запоріжжя), **заступник головного редактора**; **Цанов С. М.** – доктор філології, доцент (Шумен, Болгарія); **Циховська Е. Д.** – доктор філологічних наук, професор (Київ).

Н 34 **Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки** : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. – Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2018. – Вип. XVI. – 202 с.

У збірнику вміщено наукові статті, присвячені актуальним проблемам мовознавства та літературознавства. Висвітлено проблеми лінгвістики тексту, дискурсології, дискурс-аналізу, когнітивної лінгвістики, лексикології та фразеології. Досліджено проблеми часопросторових вимірів літератури, поетики художнього тексту, теорії літератури і порівняльного літературознавства.

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несе автор.

© Бердянський державний педагогічний університет, 2018
© Автори статей, 2018

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Berdiansk State Pedagogical University
Slavic Studies Institute of Polish Academy of sciences (Poland)

**SCIENTIFIC PAPERS
OF BERDIANSK STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

Series: Philological sciences

Issue XVI

**Melitopol
2018**

UDC 81:82–1/9:82.091:821.161.2
LBC 80я43
N 34

ISSN 2412-933X
ICV 2016 : 55.82
DOI 10.31494/2412-933X

REVIEWERS:

Oleksandr Astafiev, Doctor of Philology, Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv)

Ivan Zymomia, Doctor of Philology, Professor (Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobych)

*It is published according to the resolution of the Academic Council
of Berdiansk State Pedagogical University
(record № 2 of 04 October 2018)*

**According to the resolution of Attestation board of the Ministry of education
and science of Ukraine this edition was included in the List of scientific
professional editions of Ukraine**

*(Resolution of the Ministry of education and science of Ukraine № 1279
of 06 November 2014)*

Editorial Board:

Nina Anisimova, Doctor of Philology, Professor (Berdiansk); **Valerii Bohdan**, Candidate of Philology, Associate Professor (Berdiansk); **Antoaneta Dzhelova**, Doctor of Philology, Chief Assistant Doctor (Plovdiv, Bulgaria); **Viktorija Zahorodnova**, Doctor of Pedagogy, Professor (Berdiansk); **Victoria Zarva**, Doctor of Philology, Professor (Berdiansk), **Editor in Chief**; **Tadei Karabovych**, Doctor of Humanities, Associate Professor (Lublin, Poland); **Olena Kolinko**, Doctor of Philology, Professor (Berdiansk); **Helena Krasovska** – doctor of humanitarian sciences, professor (Warsaw, Poland); **Natalia Lemish**, Doctor of Philology, Associate Professor (Kyiv); **Olha Novyk**, Doctor of Philology, Professor (Berdiansk); **Alla Serdiuk**, Candidate of Philology, Associate Professor (Berdiansk); **Oleksii Sukhomlynov**, Doctor of Philology, Professor (Berdiansk); **Sophia Filonenko**, Doctor of Philology, Professor (Berdiansk), **Executive Secretary**; **Olha Kharlan**, Doctor of Philology, Professor (Berdiansk), **Deputy Editor in Chief**; **Raisa Hrystianinova**, Doctor of Philology, Professor (Zaporizhzhya), **Deputy Editor in Chief**; **Strashymir Tsanov**, Doctor of Philology, Associate Professor (Shumen, Bulgaria); **Ellina Tsyhovska**, Doctor of Philology, Professor (Kyiv).

N 34 **Scientific papers of Berdiansk State Pedagogical University. Series: Philological sciences**: [Collection of scientific papers] / [Chief editor V. Zarva]. – Melitopol : Publishing House MMP, 2018. – Issue XVI. – 202 p.

The collection contains research papers dedicated to the topical issues of linguistics and literary criticism. The questions of linguistics of text, discourse, discourse analysis. Cognitive linguistics, lexicology and phraseology are addressed. The problems of time and spatial measurements of literature, poetic manner of a literary text, the theory of literature and comparative literary criticism are investigated.

The authors assume responsibility for the contents of articles and accuracy of citation.

© Berdiansk State
Pedagogical University, 2018
© Authors of the articles, 2018

ПРОБЛЕМИ КРИТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Голоцукова Юлія, Загрубська Елеонора (Маріуполь). Художній переклад як реалізація варіативно-інтерпретаційного потенціалу перекладача.....	158
Карпина Елена (Горловка). Рецепція творчества Всеволода Соловьёва в русской литературной критике.....	167

СУЧАСНА ЛІНГВІСТИЧНА ПАРАДИГМА

Москвичова Оксана (Херсон). Втілене розуміння у когнітивних дослідженнях художньої семантики.....	180
Тимкова Валентина (Вінниця). Прийменникові конструкції в текстах офіційно-ділового стилю української мови.....	189

MODERN LINGUISTIC PARADIGM

Moskvichova Oksana (Kherson). Embodied understandind in the cognitive investigation of semantics.....	180
Tymkova Valentyna (Vinnytsia). Preposition construction in texts of the official-business style of the Ukrainian language.....	189

УДК 81'38:81.367.633

DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6-189-199

Preposition construction in texts of the official-business style of the Ukrainian language

Прийменникові конструкції в текстах офіційно-ділового стилю української мови

Valentyna Tymkova,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0002-3852-6847>

tymkova_v@ukr.net

Vinnitsia National Agrarian
University

✉ 3 Sonyachna St.,

Vinnitsia, Vinnitska region, 21008

Валентина Тимкова,

кандидат філологічних наук,

доцент

Вінницький національний
аграрний університет

✉ вул. Сонячна, 3,

м. Вінниця, Вінницька обл., 21008

Original manuscript received September 07, 2018

Revised manuscript accepted September 28, 2018

ABSTRACT

In the texts of business papers for oral and written functioning, as in other genres of a literary language, prepositions are widely used. Using them in a proper way makes the text easy to pronounce, gentle for auditory perception. Since the coincidence of vowel or consonant sounds is an unusual phenomenon for the Ukrainian language, therefore the principle of alternation of certain prepositions is practiced, that is one of the characteristic phonetic peculiarities of the Ukrainian language.

Nouns and pronouns are connected with verbs and other parts of the language by prepositions. The connection of words using the preposition is amplified by the noun's ending. If there's no ending in the word, then the indicator of the grammatical connection is the zero ending with the preposition.

The problem of the preposition's status is closely related to the question of its semantics. Providing the preposition with the status of a word (official or full-meaning, independent) means highlighting not only grammatical, but also lexical meaning in it, since the unity of lexical and grammatical values is inherent in the word itself.

Pronouns (in, into) are often used in the Ukrainian language, and particularly in business papers. They, as the indicators of the syntactic connection between the particles of the word, are used only with the generic, meaningful, and local forms, and with the case forms they characterize a certain circle of semantic relations; affiliation; the place, where the action is directed; measure; state; size and so on.

In the rise of language culture, the struggle against language stamps, which make our language boringly monotonous, colourless, stationery, plays an important role. A stamp occurs when the author or editor is helpless to replace frequently repeated phrase, expression by the synonym. Particularly common stamps in prepositional structures, created by the help of using the preposition "by". For Ukrainian business speech, it is important to the correct use of the preposition "by", especially when it comes to translating from Russian language into Ukrainian. The preposition

"by" is used in the Ukrainian language for expressing many relationships, but it is not universal, as in the Russian language. After all, Russian constructions with the preposition "by" in the Ukrainian language are translated by a number of structures with appropriate prepositions.

The conducted analysis shows that prepositions as service units, although they do not have lexical meaning, however, in combination with full-meaning words, can form different lexical-grammatical formations: adverbial, adjective, relational. The type of this formation and its syntactic connections are largely influenced by the preposition that is a part of it. The semantic type of the preposition causes the value transformation of the newly created lexical-grammatical unit. Thus, the preposition is one of the language means, whose effective assimilation helps to master the correct, communicatively expedient Ukrainian speech.

Keywords: business speech, official-business style, constructions with a preposition, stylistic colouring, national language specifics, literary language.

Вступ. Прийменниковою конструкцією називається прийменник разом з відмінковими закінченнями іменників (або займенників), або відповідне безприйменникове словосполучення. Наприклад, російський вираз *"бежать по тропинке"* залежно від змісту речення, що перекладається, українською можна перекласти кількома прийменниковими конструкціями: *"бігти по стежці"*, *"бігти вздовж стежки"*, або ж без прийменника *"бігти стежкою"*.

Проблема статусу прийменника тісно пов'язана з питанням про його семантику. Надання прийменнику статусу слова (службового чи повнозначного, самостійного) означає виділення в нього не тільки граматичного, а й лексичного значення, оскільки саме слову притаманна єдність лексичного і граматичного значень. Прийменники можуть істотно впливати на зміст цілого вислову, а іноді робити його діаметрально протилежним: *працювати до обіду* – *працювати по обіді*. Питання використання прийменникових конструкцій набуває особливої **актуальності** на сучасному етапі розвитку та удосконалення усного і писемного ділового мовлення, оскільки спостерігається брак мотивації до вивчення української мови, шліфування культури спілкування, що є складовою культури людини в цілому і безпосереднім організатором структури людських стосунків.

Аналіз актуальних досліджень. Можна погодитися з висновками мовознавця (Кучеренко, 1973), який стверджує, що прийменник щодо значення принципово не відрізняється від інших слів: у ньому знаходять відображення об'єктивно існуючі явища дійсності. Але значення прийменника має свої особливості. Насамперед воно визначається високим ступенем узагальненості, який, однак, не означає "збіднення", "стирання" чи навіть "втрати" лексичного значення. Через таку особливість прийменникове значення – конкретне в кожному окремому випадку – розкривається в контексті, у сполученні з іншими словами (Кучеренко, 1973: 22). Деякі прийменники мають чітко виражене стилістичне забарвлення, що визначає і сферу вживання словосполучень, до складу яких вони входять. Так, похідні складені прийменники типу *на думку*, *з точки зору*, *за повідомленням* та інші

сприяють послідовності викладу змісту наукової інформації, тому їх уживають у текстах наукового стилю. Для мови ділових паперів характерні усталені прийменникові сполучення, наприклад: *з метою, до уваги, у зв'язку з тим, з приводу* тощо.

У "Теоретичній морфології української мови" сучасні науковці (Вихованець, 2004) уточнюють статус прийменника, ураховуючи тісний зв'язок похідних одиниць із вихідними повнозначними словами. Автори тлумачать прийменник як окремий тип службових слів-морфем (Вихованець, 2004: 329–330). Так само кваліфікує прийменник М. Сенів (Сенів, 2005). На його думку, це окремий тип слів-морфем, тісно пов'язаний із синтетичними релятивними морфемами (Сенів, 2005: 16).

Дослідниця українських прийменників-новотворів Г. Балабан (Балабан, 2007), спираючись на концепцію І. Вихованця, уводить поняття категорійного граматичного значення – значення семантико-синтаксичного відношення адвербіалізованого субстантива до інших компонентів словосполучення або речення, тобто значення релятивності (Балабан, 2007: 19).

Мета статті – проаналізувати вживання прийменникових конструкцій у текстах офіційно-ділового стилю, напрацювати методичний матеріал, необхідний для формування професійної комунікативної компетенції фахівців, що сприяє оволодінню правильним і доцільним українським мовленням.

Завдання публікації полягає в тому, щоб проаналізувати одну з найбільш релевантних ознак офіційно-ділового стилю, яка вирізняє його з-поміж інших, – систему стійких сполучень слів, – незнання яких призводить до порушення норм літературної мови. Серед цих одиниць особливу увагу привертають конструкції, до складу яких входять прийменники. У поєднанні з повнозначними самостійними словами вони формують різні функціонально-структурні утворення. Так, виступаючи у позиції між іменниками, прийменники виражають атрибутивні відношення, які можуть супроводжуватись різними додатковими співзначеннями, зокрема об'єкними і обставинними: *довідка з місця роботи, допомога по безробіттю, засоби до існування* тощо.

У присубстантивній позиції прийменники можуть виконувати також функцію аналітичної морфеми, переводячи іменник у позицію аналітичних прислівників: *за сумісництвом, за законом, за власним бажанням, на місці злочину, з метою вдосконалення* тощо.

Методи та методики дослідження. У публікації використано теоретичні методи, зокрема аналіз і узагальнення результатів досліджень із використання прийменникових конструкцій в текстах офіційно-ділового стилю української мови, формулювання висновків.

Результати дискусії. У поєднанні з деякими іменниками первинні прийменники утворюють складні конструкції, в яких повнозначний компонент частково десемантизується і все сполучення виконує прийменникову функцію. За даними спеціальних досліджень, складені прийменники досить поширені в офіційно-діловому стилі і

основу їх масу становлять відіменні (Кожина, 1972). Така тенденція виявляється тому, що вторинні прийменники “характеризуються більшою конкретністю і повнозначністю, ніж первинні” (Кучеренко, 1973), а для офіційно-ділового стилю характерне, як відомо, прагнення до конкретності й однозначності.

Нарівні із загальнономовними складеними прийменниками в офіційно-діловому стилі активно продукуються специфічні, стилістично марковані конструкції, які виражають релятивні відношення. Ступінь входження їх у прийменникову систему неоднаковий. В одних конструкціях відчутна втрата зв'язку із значенням іменникового компонента (у разі невиконання, під час гасіння, на підставі статуту тощо), інші прийменниково-відмінкові утворення зберігають лексико-граматичні ознаки компонентів, зокрема іменники можуть мати атрибутивні поширювачі. Пор.: у порядку надання допомоги – у порядку, встановленому законом; сприяють на основі працевлаштування – підтримувати на регулярній основі; бере участь... з питань пожежної безпеки – контролює підприємства з питань, віднесених до його відання; у межах своїх повноважень – у межах, встановлених Конституцією і т.д.

Виконуючи граматичну функцію, новоутворені прийменники передають ще й додаткові семантичні відтінки, на характер яких впливає лексичне значення тих слів, з якими вони генетично пов'язані. Переважна більшість виділених нами вторинних прийменників виражає різні види логічного зв'язку між явищами.

Причинові значення в офіційно-ділових текстах передають такі сполучення: у результаті + Р.в., у зв'язку з + О.в., з огляду на + З.в., на вимогу + Р.в., за ініціативою + Р.в., за клопотанням + Р.в., у доповнення до + Р.в., з причини + Р.в. Крім причинних відношень, вказані прийменникові утворення виражають ще й такі додаткові семантичні відтінки: у результаті + Р.в. – результативна причина, у зв'язку з + О.в. – підкреслення взаємозв'язку явищ, зважаючи на + З.в., з огляду на + З.в. – врахування або обґрунтування, на вимогу + Р.в., на прохання + Р.в. – відтінок обов'язкової причини; за ініціативою + Р.в., за клопотанням + Р.в., у доповнення до + Р.в. – відтінок додаткової допомоги, підтримки; з причини + Р.в. – пряма вказівка на причину здійснення певної дії. Наприклад: Вищий орган має право вимагати від керівника звіту з його дії, якщо він: ...придбав сам, передав іншим особам, втратив або розтратив майно Підприємства в результаті недбалості, невиконання або виконання неналежним чином своїх обов'язків (Молдованов, 1992: 132). Будь-якій особі, щодо якої здійснюється розгляд у зв'язку з будь-яким із злочинів, ... гарантується справедливе поводження на всіх стадіях розгляду (Качуренко, 1992: 96). ... з огляду на це ми не можемо вважати себе відповідальними за ушкодження компресора (Молдованов, 1992: 327). На вимогу Вищого органу Керівник надає йому поточну інформацію про діяльність Підприємства (Молдованов, 1992: 132). На прохання Керівника Підприємство надає йому грошові безвідсоткові позики ...(Закон

України, 2017). Заступник у доповнення до контракту виконує такі обов'язки...(Молдованов,1992: 324).

Для вираження відношень мети в офіційно-ділових текстах використовуються такі складені прийменники: з метою + Р.в., на предмет + Р.в., у розвиток + Р.в., на відзнаку + Р.в., на задоволення + Р.в., на доповнення до + Р.в., на виконання + Р.в. Крім стильової співвіднесеності, ці конструкції характеризуються ще тим, що входять до складу даних сполук: з метою, на предмет – виражають відношення власне мети, у розвиток – з метою поширення, розповсюдження; на відміну – для того, щоб відзначити; на задоволення – для того, щоб задовольнити; на виконання – для того, щоб виконати; на доповнення до – щоб доповнити. Наприклад: З метою створення системи науково-технічної інформації виконавча влада організовує розвиток центральних і територіальних мереж первинного збору та обробки усіх видів науково-технічних даних... (Закон України, 2017: 22). Наукова установа з метою перепідготовки наукових працівників та спеціалістів може здійснювати навчання за програмами післядипломної освіти в установленому порядку, а також утворювати спільно з університетами, академіями, інститутами спеціалізовані кафедри для підготовки фахівців за кваліфікаційним рівнем магістра та (або) доктора філософії (Закон України, 2017).

Для самоврядних наукових організацій межі самоврядності ... визначаються відповідними указами Президента України та рішенням Уряду України, прийнятими в розвиток Указів Президента (Закон України, 2017: 14). На задоволення Вашої претензії № 234 від 05.04.94 переказуємо на Ваш рахунок вказану суму (Молдованов, 1992: 325). На виконання Указу Президента України... На доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від...

Стилістично орієнтованими виступають складені прийменники групи відповідності: відповідно до + Р.в., згідно з + О.в., за погодженням з + О.в., з урахуванням + Р.в., у межах + р.в., залежно від + Р.в., за поданням + Р.в. Наприклад: Відповідно до територіальних програм зайнятості населення буде забезпечено режим найбільшого сприяння створенню малих підприємств... (Безпояско, 1993:10). Орендне підприємство діє згідно з Законом України "Про підприємство" ... (Закон України, 2017: 65). У своїй діяльності Державна пожежна охорона керується Конституцією України, ... а також рішенням місцевих Рад та їх виконкомів, прийнятими в межах їх компетенції (Качуренко, 1992: 23). Керівник структурного підрозділу наукової установи в межах своїх повноважень несе відповідальність за діяльність структурного підрозділу. За поданням Президента створюється ... (з Конституції).

З-поміж прийменників із допустовим значенням в офіційно-діловому стилі вживаються переважно конструкції незважаючи на + З.в., незалежно від + Р.в. Наприклад: Незважаючи на наші неодноразові усні й письмові нагадування, ми досі не отримали від Вас протоколи випробування виробів нової конструкції (Молдованов, 1992: 10–11). ...

випускаються на підприємствах *незалежно від* форм власності (Качуренко, 1992: 25).

Конструкції *у разі* + Р.в., *у випадку* + Р.в., *за умови* + Р.в., *в умовах* + Р.в., *за наявності* + Р.в. передають відношення умови, за якої здійсниться або не здійсниться певна дія. *У разі* вчинення якогось із злочинів, згаданих у статті 1, положення цієї Конвенції застосовуються до представників державних властей і приватних осіб... (Качуренко, 1992: 90). *У випадку* зміни нормативних положень або інших умов ... базовий рівень рентабельності може уточнюватись (Молдованов, 1992: 131). Грошова компенсація за харчування виплачується зазначеним учням лише *за умови* відсутності у державного професійного навчально-виховного закладу можливості для організації повноцінного харчування (Зібрання постанов Уряду, 1994: 84). *В умовах* ринкової економіки і рівноправності різних форм власності цей закон визначає правові, економічні та організаційні основи зайнятості населення України ... (Василенко, 1993: 11).

Значення способу дії в офіційно-ділових текстах формують такі складені прийменники: *на підставі* + Р.в., *з питань* + Р.в., *на основі* + Р.в., *на умовах* + Р.в. Наприклад: ... виплата йому допомоги по безробіттю надається *на підставі* статті 29 і підпункту 3 статті 30 (Василенко, 1993: 25). Прошу дозволити стажування у Харківському державному університеті у *порядку* обміну досвідом (Молдованов, 1992: 10). Державна пожежна охорона ... у встановленому *порядку* бере участь у міжнародному співробітництві з *питань* пожежної безпеки (Зібрання постанов Уряду, 1994: 25). Підприємства, установи і організації ... сприяють проведенню державної політики зайнятості *на основі* додержання законодавства про працю ... (Василенко, 1993: 20). Передача в оренду державними (комунальними) науковими установами закріплених за ними *на основі* права оперативного управління або господарського відання об'єктів власності, а також земельних ділянок здійснюється без права їх викупу відповідно до законодавства України (Закон України, 2017).

Прийменник *у відповідь на* + З.в. вживається для вираження значення недиференційованої зумовленості: У відповідь на ваш лист № 345 повідомляємо... (Паламар, 1997).

Крім зазначених логічних прийменників, в офіційно-ділових текстах функціонують також прийменники на позначення темпоральних відношень: *під час* + Р.в. (для вираження означеної одночасності), *у період* + Р.в. і *на період* + Р.в. (які співвідносяться за семантичною ознакою одночасності і протиставляються за ознакою неозначеної-означеної тривалості). *Під час* гасіння пожежі працівник державної пожежної охорони має право на безперешкодний доступ в усі житлові, виробничі та інші приміщення ... (Зібрання постанов Уряду, 1994: 130). *У період* одержання громадянином допомоги по безробіттю за ним зберігається безперервний трудовий стаж (Василенко, 1993: 27). Держава гарантує ... виплату допомоги і збереження середньої

заробітної плати *на період* працевлаштування працівникам, які втратили постійну роботу на підприємствах, в установах і організаціях ... (Василенко, 1993: 13).

До цієї групи тяжіють також конструкції, у склад яких входить іменник “термін”, “період”, “період” тощо, наприклад: *терміном до, терміном на, у термін, на термін*, проте їх не можна назвати прийменниками, оскільки іменник, що входить до цих сполучень, не втратив предметного значення і разом із залежним словом виконує у реченні функцію обставини: *виконавець зобов'язаний у термін до 1 квітня ... року* повідомити замовника про готовність виготовлених зразків (Молдованов, 1992: 253). Доручення видане *терміном на 2 (два) роки* (Молдованов, 1992: 359). Починаючи з 1994 року, присуджується 200 щомісячних стипендій Президента України, кожна *терміном до двох років* (Зібрання постанов Уряду, 1994: 93).

Проаналізовані нами складені прийменники є одним із результатів дії “принципу економної затрати сил” (Вихованець, 1988), який особливо яскраво виявляє себе в офіційно-діловому стилі. Пор.: довідка видається у тому випадку, коли є дитина віком до 6 років – довідка видається *за наявності* дитини віком до 6 років; спираючись на звернення, яке склав Голова – *за поданням* Голови; коли пожежники гасили пожежу – *під час* гасіння пожежі; для того, щоб задовольнити Ваше прохання – *на задоволення* Вашого прохання тощо.

Процес утворення складених прийменникових структур в офіційно-ділових текстах – закономірне явище. У словосполученнях із прийменниками виявляється і своєрідна національна специфіка мови. Так, щоб висловити мету дії, в українській мові нормативно використовувати конструкції з прийменником *по*: *літи по воду*, а не *за водою*, бо цей зворот означає услід, як піти *за (услід)* братом; щоб означити вид діяльності, вживають у синтаксичній конструкції прийменник *з*, а не *по*: *майстер спорту з боксу, заступник директора з виховної роботи* тощо.

У піднесенні культури мови важливе значення має боротьба з мовними штампами, що роблять нашу мову набридливо одноманітною, безбарвною, канцелярською. Штмп виникає тоді, коли автор чи редактор безпорадний замінити синонімом часто повторюваний зворот, вираз. Особливо поширені штампи в прийменникових конструкціях. Візьміть першу-ліпшу газету чи інше друковане видання або прислухайтеся радію, телебаченню тощо, і ви обов'язково помітите безліч словосполучень, утворених за допомогою прийменника *по*. Ось низка найтипівіших із них: *роботи (робота) по.., заходи по.., комітет по.., комісія по.., відділ по.., управління по.., рада по.., майстерня по.., заняття по.., змагання по.., фахівець (спеціаліст) по.., майстер спорту по.., чемпіон по.., викладач по.., гурток по вивченню.., іспит по.., дебати по.., завдання по.., кампанія по.., директиви по.., лікар по.., заступник директора по..* і под.

Для українського ділового мовлення важливе правильне вживання прийменника *по*, особливо тоді, коли йдеться про переклад з російської мови українською. Адже російські конструкції з прийменником *по* в українській мові перекладаються цілою низкою конструкцій з відповідними прийменниками:

за: за свідченням; за власним бажанням; за дорученням; за наказом; за вказівкою; менеджер за професією;

з: з питань комерційної торгівлі; з ініціативи; дослідження з уфології; курс лекцій з української мови; з багатьох причин; з певних обставин; з нагоди (чогось);

на: на замовлення; на вимогу; на пропозицію; на мою адресу;

для: курси для вивчення; комісія для складання актів;

після: після одержання посвідчення; після повернення; після від'їзду; після розгляду (чогось);

у (в): викликати у службових справах; у вихідні; в усіх напрямках;

по: черговий по району; наказ по відділенню; спеціаліст по проектуванню споруд;

по можливості; комітет по сприянню малим підприємствам і підприємцям.

Наведемо приклади усталених прийменникових конструкцій з *по* при перекладі з російської мови українською у діловому стилі: *по заказу* – на замовлення; *по закону* – згідно з законом; *по моим сведениям* – за моїми відомостями; *по поручению* – за дорученням; *по приказу* – за наказом; *по просьбе* – на прохання; *по собственной воле* – з власної волі; *по собственному желанию* – за власним бажанням; *послать по почте* – надіслати поштою; *по требованию* – на вимогу; *по указанию* – за вказівкою; *прійти по делу* – прийти у справі; *принять во внимание* – взяти до уваги; *принять к сведению* – взяти до відома; *при любой погоде* – за будь-якої погоди; *пришлось по вкусу* – припало до смаку; *работать по схеме* – працювати за схемою.

Отже, прийменник *по* використовується в українській мові для вираження багатьох відношень, однак він не універсальний, як у російській мові. Через посередництво російської мови великої сили набули конструкції з прийменником *по*. Вони безпідставно замінили власне українські конструкції. Такі конструкції, відтіснивши природні, поширилися в офіційно-діловій, науковій, навчальній сферах, стали звичними у побутовому мовленні, що є свідченням безпідставного порушення синтаксичних норм сучасної української літературної мови.

Використання в офіційно-ділових текстах прийменниково-відмінкових форм у атрибутивній позиції пояснюється тим, що, на відміну від прикметників та родового-означального, ці конструкції мають ще й додатковий семантичний відтінок, зумовлений прийменником, що входить до складу цього утворення, напр.: *особи без певного місця проживання* – відтінок відсутності якоїсь ознаки; *грошова компенсація за харчування* – на відміну від означення «грошова», яке передає лише відносно якість компенсації, атрибут «за харчування» вносить ще й

додаткове значення причини; *допомога по безробіттю* – причинова співвіднесеність; [протокол] *зборів від 5 червня* – темпоральна співвіднесеність тощо.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що прийменники як службові одиниці хоча і не мають лексичного значення, проте у поєднанні з повнозначними словами можуть формувати різні лексико-граматичні утворення: адвербіальні, ад'єктивні, релятивні. На тип цього утворення і його синтаксичні зв'язки значною мірою впливає прийменник, що входить до його складу. Семантичний тип прийменника обумовлює трансформації значення новоутвореної лексико-граматичної одиниці. Таким чином, прийменник – це один із засобів мови, ефективно засвоєння якого допомагає оволодіти правильним, комунікативно доцільним українським мовленням. Подана публікація є лише невеликим доробком, який частково допоможе розв'язати порушену проблему та слугуватиме орієнтиром для подальших розвідок з удосконалення культури професійного мовлення.

Література

1. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” (Відомості Верховної Ради). – Київ, 2017.
2. Зібрання постанов Уряду України. № 11, 1994 р. – Київ : Україна, 1994. – 195 с.
3. Права людини. Міжнародні договори України [упоряд. Ю.К. Качуренко]. – Київ : Юрінформ, 1992. – 199 с.
4. Балабан Г.С. Динамічні процеси в прийменниковій системі сучасної української літературної мови: дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01/ Г.С. Балабан : НАН України, Ін-т української мови. – Київ, 2007. – 283 с.
5. Безпояско О.К. Граматика української мови. Морфологія / Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. – Київ : Либідь, 1993. – 256 с.
6. Василенко П.М. Правове регулювання працевлаштування громадян / Василенко П.М., Пастухов В.П., Дехтяренко В.П. – Київ : Юрінформ, 1993. – 75 с.
7. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І.Р. Вихованець. – Київ : Наукова думка, 1988. – 183 с.
8. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська ; за ред. І.Р. Вихованця. – Київ : Пульсари, 2004. – 398 с.
9. Кожина М.Н. О речевой системности научного стиля сравнительно с некоторыми другими / М.Н. Кожина. – Пермь, 1972. – 342 с.
10. Кучеренко І. Лексичне значення прийменника / І. Кучеренко // Мовознавство. – 1973. – № 3.
11. Молдованов М.І. Сучасний діловий документ (зразки найважливіших документів українською мовою) / М.І. Молдованов, Г.М. Сидорова. – Київ : Техніка, 1992. – 400 с.
12. Паламар Л.М. Українське ділове мовлення: навч. посіб. / Л.М. Паламар, Г.М. Кацавець. – Київ : Либідь, 1997.
13. Сенів М. Г. Прийменник у класичних мовах : посібник / М.Г. Сенів. – Донец. нац. ун-т. – Донецьк : Юго-Восток, 2005. – 272 с.

References

1. Zakon Ukrainy` "Pro naukovu i naukovo-texnichnu diyal'nist'" [Law of Ukraine "On Scientific and Scientific-Technical Activity"] (Vidomosti Verkhovnoyi Rady`) – Kyiv, 2017 [in Ukrainian].
2. Zibrannya postanov Uryadu Ukrainy [Collection of resolutions of the Government of Ukraine]. Vol 11, 1994 r. – Kyiv : Ukrayina, 1994. – 195 p. [in Ukrainian].
3. Prava lyudy`ny`. Mizhnarodni dogovory` Ukrainy` [Human Rights. International treaties of Ukraine] [uporyad. Yu.K. Kachurenko]. – Kyiv : Yurinform, 1992. – 199 p. [in Ukrainian].
4. Balaban G.S. Dy`namichni procesy` v pry`jmenny`kovij sy`stemi suchasnoyi ukrayins`koyi literaturnoyi movy` : dy`s... ..kand. filol. nauk [Dynamic processes in the prepositional system of modern Ukrainian literary language: dis Cand. filol sciences]: 10.02.01/ G.S. Balaban : NAN Ukrainy`, In-t ukrayins`koyi movy`. – Kyiv, 2007. – 283 p. [in Ukrainian].
5. Bezpozasko O.K. Gramaty`ka ukrayins`koyi movy`. Morfologiya [Grammar of the Ukrainian language. Morphology] / Bezpozasko O.K., Gorodens`ka K.G., Rusanivs`ky`j V.M. – Kyiv : Ly`bid`, 1993. – 256 p. [in Ukrainian].
6. Vasylenko P.M. Pravove regulyvannya pracevlashtuvannya gromadyan [Legal regulation of the employment of citizens] / Vasy`lenko P.M., Pastuxov V.P., Dextyarenko V.P. – Kyiv : Yurinform, 1993. – 75 p. [in Ukrainian].
7. Vyxovanecz` I.R. Chasty`ny` movy` v semanty`ko-gramaty`chnomu aspekti [Parts of speech in the semantic-grammatical aspect] / I.R. Vy`xovanecz`. – Kyiv : Naukova dumka, 1988. – 183 p. [in Ukrainian].
8. Vyxovanecz` I.R. Teorety`chna morfologiya ukrayins`koyi movy` [Theoretical morphology of the Ukrainian language] / I.R. Vy`xovanecz`, K.G. Gorodens`ka ; za red. I.R. Vy`xovancya. – Kyiv : Pul`sary`, 2004. – 398 p. [in Ukrainian].
9. Kozhyna M.N. O rechevoj sy`stemnosti` nauchnogo sty`lya sravny`tel`no s nekotorymy` drugy`my` [About speech systemic of the scientific style compared to some other] / M.N. Kozhy`na. – Perm`, 1972. – 342 p. [in Russian]
10. Kucherenko I. Leksy`chne znachennya pry`jmenny`ka [The lexical meaning of the preposition]/ I. Kucherenko // Movoznavstvo. – 1973. – Vol 3 [in Ukrainian].
11. Moldovanov M.I. Suchasny`j dilovy`j dokument (zrazky` najvazhly`vishy`x dokumentiv ukrayins`koyu movoyu) [Modern business document (samples of the most important documents in Ukrainian)]/ M.I. Moldovanov, G.M. Sy`dorova. – Kyiv : Texnika, 1992. – 400 p. [in Ukrainian].
12. Palamar L.M. Ukrayins`ke dilove movlennya: navch. posib. [Ukrainian Business Broadcasting: Teach. guid] / L.M. Palamar, G.M. Kaczavecz`. – Kyiv : Ly`bid`, 1997 [in Ukrainian].
13. Seniv M. G. Pry`jmenny`k u klasy`chny`x movax : posibny`k [Prepositions in classical languages: manual]/ M.G. Seniv. – Donecz. nacz. un-t. – Donecz`k : Yugo-Vostok, 2005. – 272 p. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У текстах ділових паперів для усного та письмного призначення, як і в інших жанрах літературної мови, широко використовуються прийменники. Правильне їх вживання робить легким текст у вимові, м'яким для слухового сприймання. Оскільки збіг голосних або приголосних звуків є незвичним явищем для української мови, тому практикується принцип чергування окремих прийменників, що є однією з характерних фонетичних рис української мови.

За допомогою прийменників сполучаються іменники й займенники з дієсловами та іншими частинами мови. Зв'язок слів за допомогою прийменника послюється закінченням іменника. Якщо ж закінчення відсутнє в слові, то показником граматичного зв'язку виступає нульове закінчення разом з прийменником.

Проблема статусу прийменника тісно пов'язана з питанням про його семантику. Надання прийменнику статусу слова (службового чи повнозначного, самостійного) означає виділення в нього не тільки граматичного, а й лексичного значення, оскільки саме слову притаманна єдність лексичного значення.

В українській мові, і, зокрема, в ділових паперах часто використовуються прийменники (у, в). Вони, як виразники синтаксичного зв'язку між членами речення вживаються тільки з родовим, знахідним та місцевим відмінками, і разом з відмінковими формами характеризують певне коло смислових відношень; приналежність; місце, куди спрямована дія; міру; стан; розмір тощо.

У піднесенні культури мови важливе значення має боротьба з мовними штампами, що роблять нашу мову набридливо одноманітною, безбарвною, канцелярською. Штамп виникає тоді, коли автор чи редактор безпорадний замінити синонімом часто повторюваний зворот, вираз. Особливо поширені штампи в прийменникових конструкціях, утворених за допомогою прийменника *по*. Для українського ділового мовлення важливе правильне вживання прийменника *по*, особливо тоді, коли йдеться про переклад з російської мови українською. Прийменник *по* використовується в українській мові для вираження багатьох відношень, однак він не універсальний, як у російській мові. Адже російські конструкції з прийменником *по* в українській мові перекладаються цілою низкою конструкцій з відповідними прийменниками.

Проведений аналіз свідчить, що прийменники як службові одиниці хоча і не мають лексичного значення, проте у поєднанні з повнозначними словами можуть формувати різні лексико-граматичні утворення: адвербіальні, об'єктивні, релятивні. На тип цього утворення і його синтаксичні зв'язки значною мірою впливає прийменник, що входить до його складу. Семантичний тип прийменника обумовлює трансформації значення новоутвореної лексико-граматичної одиниці. Таким чином, прийменник – це один із засобів мови, ефективно значення якого допомагає оволодіти правильним, комунікативно доцільним українським мовленням.

Ключові слова: ділове мовлення, офіційно-діловий стиль, конструкції з прийменником, стилістичне забарвлення, національна специфіка мови, літературна мова.

Наукове видання

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
СЕРІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**

Випуск XVI

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової
інформації
серія KB № 20510-10310P від 24.12.2013

Головний редактор –
доктор філологічних наук, професор **Зарва В. А.**

Заступники головного редактора –
доктор філологічних наук, професор **Харлан О. Д.**,
доктор філологічних наук, професор **Христіанінова Р. О.**

Відповідальний секретар –
доктор філологічних наук, професор **Філоненко С. О.**

Технічний редактор та комп'ютерна верстка –
Шульженко А. С.

Дизайн обкладинки –
Вербовий Р. М.

Надруковано з оригінал-макету, наданого авторами

Підписано до друку 10.10.2018.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура "Arial". Друк – лазерний.
Ум.-друк. арк. 19,8. Обл.-вид. арк. 20.
Наклад 100 прим. Вид. № 175.

Адреса редакції:
71100, м. Бердянськ, Запорізька обл., вул. Шмідта, 4

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК №2961 від 05.09.2007

Scientific Edition

**SCIENTIFIC PAPERS OF BERDIANSK STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

Series: Philological sciences

Issue XVI

Certificate of state registration of the printed mass medium
KB № 20510-10310P dated 24.12.2013

Editor in Chief –

Victoria Zarva, Doctor of Philology, Professor

Deputy Editors in Chief –

Olha Kharlan, Doctor of Philology, Professor
Raisa Hrystianinova, Doctor of Philology, Professor

Executive Secretary –

Sophia Filonenko, Doctor of Philology, Professor

**Typographer & proofreader –
Anzhelika Shulzhenko**

Cover design –

Ruslan Verboviy

Signed to publish 10.10.2018.
Format 60x84/16. Offset paper.
Fonts “Arial”. Printing – laser.
Conv. pr. sheet. 20
Number of copies 100.

Shmidt Str., 4, Berdiansk, Zaporizhzhia region, 71100

Certificate of state registration
DK №2961 of 05.09.2007